

Po sledih preteklosti

Gore nad Tolminom

Besedilo: Matija Turk

Kraji ob zgornjem toku reke Soče poleti privabljajo pisano množico adrenalinskih športov željnih turistov. V gorah nad najlepšo evropsko reko že dolgo ne srečujemo le planincev – po poteh se podijo gorski kolesarji, po zraku jadrajo padalci in po potokih skačejo ljubitelji soteskanja. Jeseni pa se vrvež umiri in takrat je najlepši čas za obisk Posočja.

Nad sotočjem Soče in Tolminke je ob križišču poti proti Gorici, Bovcu in Idriji zraslo mesto Tolmin. Nekoliko zaspan kraj, ki se po turističnem vrvežu ne more primerjati z Bovcem ali Kobaridom, je lahko izhodišče za prijetne planinske izlete in ogled različnih kulturnih in naravnih znamenitosti.

Gore nad Tolminom

Izmed tolminskih gora imajo visokogorski značaj le vrhovi v grebenu Peči, kjer doseže največjo višino Tolminski kuk,

Gore nad Tolminom Foto: Mirko Bijuklič

2086 m. Ostali pomembnejši vrhovi v tem mejnem grebenu med Tolminskim in Bohinjskim kotom so še Mahavšček (oziroma Veliki Bogatin, 2005 m, Podrta gora, 2061 m, Vrh nad Škrbino, 2054 m, Vogel, 1922 m, Rodica, 1966 m, in Črna prst, 1844 m.¹ To so tudi najbolj znani planinski cilji, zato smo se pri opisu izletov v sredinski prilogi posvetili nekoliko manj znanim vrhovom.

Na Tolminskem najdemo tudi plezalsko zanimive cilje. Takšna je Škrbinska plošča Vrh nad Škrbino z več lažjimi plezalnimi smermi, primernimi za začetnike, medtem ko se bodo zahtevnejši plezalci odpravili v južno steno Novega vrha pri Rodici. Bolj ležernim plezalcem sta na voljo urejeni športni plezališči pri Čiginju in Senica pri Poljubinu. Vendar pohodniki in alpinisti niso razlog, da so tolminski gorski reševalci v samem vrhu po številu posredovanj na leto. Razlog so jadralski padalci, saj poleti skorajda ne mine dan, da ne bi kdo izmed njih pristal v krošnjah dreves.

Zgodbe preteklosti

Kraji v Zgornjem Posočju danes ležijo daleč stran od pomembnih prometnih poti. Drugače je bilo pred tremi tisočletji, ko je skozi Posočje potekala pot, ki je povezovala prazgodovinske naselbine z območja Jadrana s tistimi v Alpah. Na Mostu na Soči je bilo v starejši železni dobi glavno središče posoških skupnosti. Tu so odkrili ostanke največje železodobne naselbine s pripadajočim grobiščem na območju jugovzhodnih Alp. Najdbe dragocenega uvoženega posodja govorijo celo o stikih z grškim svetom. Stare trgovske poti so s pridom izkoristili Rimljani, ki so v drugem stoletju pr. Kr. začeli prodirati v naše kraje.

¹ Za vrhove tega grebena, ki mu Tolminci pravijo Peči, se je uveljavilo tudi poimenovanje Spodnje Bohinjske gore.

Krn, Batognica, Škofič, Veliki Stador in Slemenove peči Foto: Miljko Lesjak

Da romanizacija staroselcev ni bila povsem miroljubna, pričajo najdbe rimskega napadalnega orožja v okolici staroselskih gradišč na Cerkljanskem. Bogata zgodovinska in etnološka dediščina Tolminskega je izčrpno predstavljena v Tolminskem muzeju, z arheološko dediščino Mosta na Soči pa se bomo spoznali, če bomo prehodili kulturno-zgodovinsko pot Čez Most po modrost.

Zgodbe preteklosti bomo srečali na vsakem koraku, ki nas bo vodil po bližnjih in daljnih hribih nad Tolminom. Nekatere so morda le plod ljudske domišljije, kot tista o pesniku Danteju, ki naj bi navdih za opis Pekla v svoji Božanski komediji dobil med obiskom Tolminskih korit in Zadlaške (Dantejeve) jame. Ljudski domišljiji gre pripisati še legendo o Atili, ki naj bi bil pokopan pod veliko gomilo, imenovano Čemanova bula v Tolminu.

Osamelci nad Tolminom

Prav nad Tolminom se dviga osamelec Kozlov rob, 425 m, z obnovljenimi ruševinami srednjeveškega gradu, ki so ga na mestu nekdanjega prazgodovinskega gradišča postavili oglejski patriarhi. Na razgledni mestni vrh vodijo s Tolmina udobne sprehajalne poti. Na drugi strani Soče se dvigujeta še dva sprehajalna vrhova, Bučenica, 510 m, in Mengore, 452 m. Na Mengorah stoji stara romarska cerkev Svete Marije. Iz smeri Volč vodi do nje romarska pot s postajami križevega pota, ki jih krasijo mozaiki patra Marka Rupnika. Notranjost cerkve je poslikal slikar Tone Kralj, ki je po prvi svetovni vojni naredil načrt za njeno obnovo. Kraljeve freske krasijo več cerkva v Posočju, poslikal pa je tudi cerkev na Svetih Višarjah. Pri cerkvi na Mengorah so se leta 1713 zbirali tolminski puntarji.

1 Cerkev Svetega Duha na Javorci je eden najpomembnejših secesijskih spomenikov pri nas in hkrati najlepši spomenik soške fronte. Foto: Matija Turk

2 Spomenik prvemu padlemu italijanskemu vojaku na soški fronti pri Solarjih na Kolovratu; v ozadju Matajur Foto: Matija Turk

3 Tolminske Ravne Foto: Miljko Lesjak

4 Cerkev Svete Marije na Mengorah Foto: Matija Turk

5 Kotanja Po Lužnici, nad njo Škofič, Rdeči rob in Veliki Stador Foto: Vladimir Habjan

Takrat se ljudje, drugače kot danes, niso dovolili v nedogled vleči za nos in obirati nenasitnim oblastnikom. Zvon z Mengor

je oznanil začetek zadnjega kmečkega punta na Slovenskem, ki je bil na koncu krvavo zatrt, voditelji upora pa usmrčeni na mestnem trgu v Gorici.

Med prvo svetovno vojno so Mengore skupaj z Mrzlim vrhom predstavljale steber obrambe tolminskega mostišča. Med Tolminom in Mostom na Soči je avstro-ogrsko vojska zagrizeno branila Mengore in Selski vrh na desnem bregu Soče. Le tako je lahko obdržala nadzor nad bohinjsko železniško progo do Mosta na Soči, ki je bila ključna za oskrbovanje tolminskega bojišča. S prevala Poljance vodi ob očiščenih kavernah in strelskih jarkih na vrh zgodovinsko-učna pot. Z nje lahko zavijemo še na sosednjo

Bučenico, izpod katere je 24. oktobra 1917 krenil v napad proti Kolovratu in Matajurju mladi nemški nadporočnik Erwin Rommel. Bodoči puščavski lisjak, branilec normandijskih obal in Hitlerjev priljubljeni general je prav tu začel svojo bleščečo vojaško kariero.

Polog in Javorca

Z gozdnate Bučenice se nam na razgledni točki odpre pogled proti Mrzlemu vrhu, 1360 m, in Vodil vrhu, 1053 m.² Zaradi močno razširjene govedoreje in

² Na zemljevidih je zapisano Vodel, vendar domačini uporabljajo izključno izraz Vodil vrh.

z njo povezane košnje so bila pobočja Vodil vrha še pred prvo svetovno vojno skoraj povsem gola. Danes jih porašča gozd, živahno zvonjenje kravjih čred pa še vedno odzvanja s planin Pretovč, Medrja in Polog, kjer lahko planinci kupijo domači tolminski sir in druge mlečne izdelke.

Po severni strani Vodil vrha vodi iz Zatolmina ozka in prepadna cesta v Polog v dolini Tolminke. Zaradi pestre geološke sestave dolino nenehno ogrožajo pobočni zdrs in podori, ki so jo zlasti prizadeli ob zadnjem rušilnem soškem potresu leta 1998. Razsežni skalni podor se je nekaj let kasneje utrgal s pobočja Grušnice in močno

spremenil podobo te idilične, s pašniki posejane doline.

Nad Pologom stoji na Javorci spominska cerkev Svetega Duha, eden najlepših secesijskih spomenikov pri nas. Cerkev so po načrtih dunajskega arhitekta Remigiusa Geylinga zgradili avstro-ogrske vojske v spomin na tovariše, ki so padli v okoliških gorah. V notranjosti, okrašeni v secesijskem slogu, je na lesene plošče vžganih 2564 imen vojakov vseh narodov monarhije. Ko je po končani vojni Primorska pripadla Italiji, je ta v Pologu za obrambo novih meja zgradila velike betonske bunkerje. Presenetljivo pa je, da so takrat fašistične oblasti cerkvico

Pot miru

Pot miru je zgodovinsko-učna pot, ki poteka po nekdanjih bojiščih soške fronte. Obiskovalcem želi pokazati najpomembnejše vojne ostaline in spomenike, skupaj z naravnimi znamenitostmi. Prične se v Logu pod Mangartom in konča na Mengorah. Na Tolminskem Pot miru vključuje muzej na prostem na Kolovratu, Mengorah in Mrzlem vrhu, kjer si je ob informativnih tablah moč ogledati očiščene in obnovljene vojaške položaje. Za pot skrbi ustanova Fundacija Poti miru v Posočju, ki nudi tudi vodene ogleda.

obnovile in jo tako rešile pred propadom. V duhu sprave in v počastitev padlih nasprotnikov so ob vhodu vgradili ploščo z latinskim napisom *Ultra cineres hostium ira non superest*.³

Razgledni greben Kolovrata

Na desnem bregu Soče zapirajo obzorje proti zahodu gozdnata pobočja mejnega grebena Kolovrata, kjer doseže najvišjo točko vrh Kuk, 1243 m. Še dolgo po koncu druge svetovne vojne je bil Kolovrat močno zastražen. Zaradi nerešenega mejnega vprašanja so se

³ Preko pepela umrlih ne seže jeza sovražnikov.

Slapovi Sopotnice

Med Mrzlim vrhom in sosednjim Vodil vrhom se proti Soči spušča grapa potoka Sopotnice, ki v spodnjem delu skriva številne manjše in večje slapove. Izhodišče za ogled slapov je pri vojaški kapeli Torneranno v vasi Gabrije, kjer je tudi informativna tabla z opisom poti. V grapi je zdravilni izvir Grofova voda. Ime nosi po tolminskem grofu z gradu na Kozlovem robu, ki naj bi po ljudskem izročilu pil vodo v prepričanju, da bo ostal večno mlad. Pot k slapovom vodi mimo več kot tristo let starega Kofolovega mlina, enega izmed štirih, ki so nekoč stali v grapi.

1

napeti sosedski odnosi med Jugoslavijo in Italijo, ki so jih najbolj občutili prebivalci ob meji, umirili šele z osimskimi sporazumi leta 1975.

Od Livka poteka čez Kolovrat slikovita panoramska cesta. Cesto na Kolovrat so med soško fronto za lažji transport topov in gradnjo obrambnih položajev zgradili že italijanski vojaki. Glavni

topovski položaji so bili na grebenu Kolovrata, kjer je danes na vzpetini Na gradu, 1114 m, urejen muzej na prostem. S travnatega grebena se odpirajo razgledi na vse strani. Na severu izstopa zasneženi Krn, na zahodu Kanin in Matajur, na južni strani pa se nam odkrijejo skrite doline, hribi in vasice Beneške

1 Pot ob Tolminki Foto: Dan Briški

2 Planina Na Kalu Foto: Miljko Lesjak

3 Koča na planini Razor Foto: Miljko Lesjak

3

INFORMACIJE

V Tolmin pridemo iz osrednje Slovenije najhitreje po cesti, ki vodi mimo Idrije po dolini Idrije navzdol do Mosta na Soči. Nekoliko počasnejša je cesta iz smeri Škofje Loke, čez Petrovo Brdo in Baško grapo. Z južne Primorske dosežemo Tolmin po glavni cesti, ki pelje iz smeri Nove Gorice navzgor po dolini Soče.

Koče in bivak: Koča na planini Razor, 1315 m, telefon 051 632 720; Koča na planini Kuhinja, 991 m, odprta ob sobotah in nedeljah, telefon 051 688 684; Dom Zorka Jelinčiča na Črni prsti, 1835 m, telefon 05 380 82 60; Planinski dom pod Ježo, 740 m, odprt le ob vikendih v poletni sezoni, e-pošta info@pd-kanal.si; Rifugio Solarie, 930 m, na italijanski strani bivšega obmejnega prehoda Solarji pod Kolovratom, odprta vse leto, možnost prenočišča; Bivak Zanuso, 1116 m, na italijanski strani Kolovrata, brez ležišč.

Literatura: Vladimir Habjan: Brezpotja. Sidarta, 2009; Tine Mihelič: Julijske Alpe. PZS, 2009; Andrej Stritar: Julijske Alpe, Gore nad Sočo. Sidarta, 2006; Andrej Stritar: 111 izletov po slovenskih gorah. Sidarta, 2013; Tadej Koren: Pot miru, vodnik po soški fronti v Zgornjem Posočju. Ustanova Fundacija Poti miru v Posočju, 2007; Vodnik Poti miru, po sledih prve svetovne vojne med Nadižo in Sočo. Pro Loco "Nediške doline-Valli del Natisono", 2007. **Zemljevidi:** Krn, Kobarid, Tolmin, PZS, 1:25.000; Krnsko pogorje in Kobarid, PZS, 1:25.000; Izletniška karta Posočje, Kod&Kam, 1:50.000; Triglavski narodni park, PZS, 1:50.000; Julijske Alpe, Sidarta, 1:50.000; Soška fronta, od Rombona do Mengor, zgodovinska turistična karta, Ustanova Fundacija Poti miru v Posočju, 1:50.000.

Veliki Stador, 1899 m, in Rdeči rob, 1913 m, s planine Kuhinja SLO Julijske Alpe

Rdeči rob Foto: Vladimir Habjan

Veliki Stador in Rdeči rob sta vrhova v grebenu Slemenskih peči, katerih divje, travnate

stene se dvigujejo nad Pologom. Rdeči rob je dobil ime po svoji značilni rdeči

barvi kamnine. Na zahodni strani grebena poteka mimo jezera v Lužnici planinska pot

proti Krnu, od koder se lahko povzpemo na Veliki Stador in Rdeči rob. Ker gre za brezpotje, je vzpon primeren le za izkušene planince. Po strmem vzponu stopimo na razgledni greben, po katerem lahko nadaljujemo vse do Škofiča. Ob ugodnih zimskih razmerah predstavlja tura zanimiv zimski vzpon, ki pa zaradi strme grape in vršnega pobočja Velikega Stadorja terja brezhibno znanje uporabe derez in cepina.

Zahtevnost: Zahteven brezpotje, pozimi zahteven zimski vzpon.

Oprema: Običajna pohodniška oprema, v snegu obvezno cepin, dereze in čelada.

Višina: 1913 m

Višina izhodišča: 1000 m

Višinska razlika: 913 m

Izhodišče: Parkirišče pri planini Kuhinja. WGS84: N 46,24149814, E 13,66322119 Do sem se pripeljemo po cesti Tolmin-Kobarid, kjer z glavne ceste zavijemo v vas Kamno in se naprej skozi Vrsno in Krn,

Visoč vrh, 1482 m, s Pologa

SLO Julijske Alpe

Razgledni greben Visoč vrha Foto: Matija Turk

Visoč vrh je najvišja točka razglednega travnatega grebena med planinama Sleme in

Pretovč. Čez vrh so med soško fronto potekali avstro-ogrske obrambni položaji, o katerih

danes skorajda ni več sledu, saj se prav do vrha razprostirajo pašniki planine Sleme.

Opisana pot iz Pologa poteka do planine Medrja po Poti miru, ki vodi na Mrzli vrh. Če imamo po sestopu z Visoč vrha na planino Pretovč še dovolj časa in volje, se lahko povzpemo še na Mrzli vrh in si ogledamo prizorišča najbolj srditih bojov soške fronte v Tolminskih gorah. Pot s Pologa nas bo vodila mimo cerkvice Sv. Duha na Javorci, ki je za ogled vsak dan odprta le od začetka julija do sredine septembra. **Zahtevnost:** Nezahtevna označena (in neoznačena) pot.

Oprema: Običajna pohodniška oprema.

Višina: 1482 m

Višina izhodišča: 450 m

Višinska razlika: 1032 m

Izhodišče: Polog. WGS84:

N 46,23552325, E 13,72290869 Sem se pripeljemo po ozki cesti iz Zatolmima, vasi severno nad Tolminom. Avto pustimo na odcepu ceste za Javorco.